

Aurelija Auškalnytė

Monika Orechova

Nuotr. Bertos Tilmantaitės

ES pagrindinių teisių chartija: vertybinis kompasas ir jo naudojimo instrukcija

Kieno šis pamokymas?

„Nedaryk kitam to, ko pats nenorėtum“

Kieno šis pamokymas?

„Nedaryk kitam to, ko pats
nenorėtum“

Konfucijus,
500 m. pr. Kr.

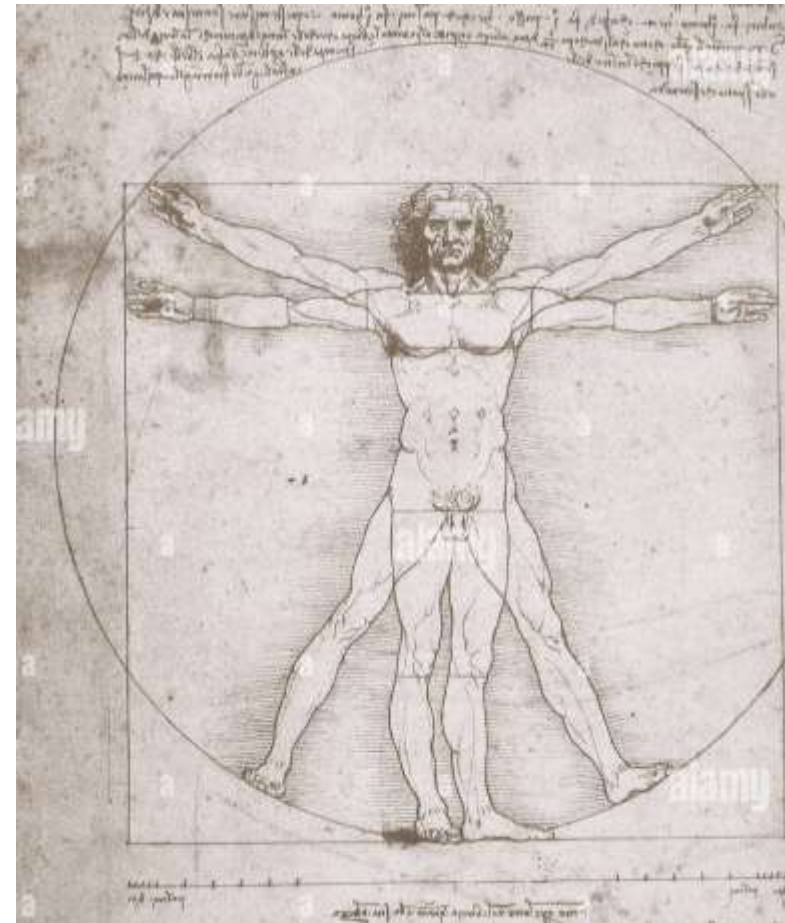

Žmogaus teisių sampratos šaknys

Įvairios civilizacijos kūrė
teisingumo sistemas, siekė
apsaugoti nuo išnaudojimo.

TAČIAU KAS YRA ŽMOGUS?

Šiuolaikinė žmogaus teisių samprata – po II pasaulinio karo

- 70 mln. žuvusių
- Holokaustas, romų, LGBTQ asmenų žudynės
- Masiniai prievartavimai
- Sunaikinti miestai
- Kolektyvinis traumavimas
- Atominė bomba

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.)

- Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs (prigimtinių teisės!).
- Aiškus žmogaus teisių sąrašas. Jos nedalomos! Dalis negali būti apribotos.
- Labiau idealas nei teisinis įpareigojimas.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1953 m.)

- Tai Europos tarybos (ne ES) dokumentas. Privaloma visoms Europos tarybos šalims.
- Teisiškai įpareigojantis, vykdymo mechanizmas - įsteigiamas Europos žmogaus teisių teismas („Strasbūro teismas“).

Pavyzdys. Teismas konstatavo, kad Lietuva, kur buvo kalinamas M. al Hawsawis (EŽTT nustatė, kad Lietuvoje buvo kalintas 2005–2006 m.), pažeidė įvairius Europos žmogaus teisių konvencijos straipsnius, pavyzdžiui, draudžiančius kankinimą, garantuojančius teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, į gyvybę, į laisvę ir saugumą.

JT Asmenų su negalia teisių konvencija (2006 m.)

- Lietuva ratifikavo 2010 m.;
- Negalia kyla ne iš sutrikimų, o turint juos ir susiduriant su kliūtimis, įskaitant neigiamas nuostatas, aplinkos ir informacijos nepritaikymą;
- Nėra naujų teisių, tik paaiškinimas, ką žmogaus teisės reiškia negalios kontekste.

Pavyzdžiui, Lietuvoje paskatino institucinės globos pertvarką – asmenys su negalia turi teisę gyventi bendruomenėje, nebūti atskirti nuo visuomenės.

Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (2011 m.)

- Smurtas prieš moteris = žmogaus teisių pažeidimas (apima ne tik artimą aplinką);
- Svertai apsaugos ir reagavimo sistemoms tobulinti;
- Didelis dėmesys prevencijai.

ES Pagrindinių teisių chartija (2009 m.)

- Sujungė tradicines pilietines ir politines teises su ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis, pavyzdžiui, darbuotojų teisėmis į deramas darbo sąlygas.
- 6 sritys: **orumas, laisvė, lygybė, solidarumas, piliečių teisės, teisingumas.**
- **Taikoma ES institucijoms ir valstybėms įgyvendinant ES teisę** (pavyzdžiui vykdančios ES direktyvas, reglamentus, naudojant ES fondus).
- ES Teisingumo teismas (ESTT) Liuksemburge.

ORUMAS

Žmogaus orumas, teisė į gyvybę, teisė į asmens neliečiamybę, kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas, vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas.

ORUMAS

Pavyzdys. Prieglobsčio prašytojai gyvena perpildytose ar higienos reikalavimų neatitinkančiose patalpose, patiria žeminantį elgesį.

Chartijos 4 straipsnis nurodo, kad niekas negali būti kankinamas arba žeminamas.

*Prieglobsčio politika yra ES teisės sritis.
Valstybės narės vykdo ES teisę šioje srityje.*

LAISVĖ

Teisė į laisvę ir saugumą, teisė į privatų ir šeimos gyvenimą, asmens duomenų apsauga, teisė tuoktis ir kurti šeimą, minties, sąžinės ir religijos laisvė, saviraiškos ir informacijos laisvė, susirinkimų ir asociacijų laisvė, menų ir mokslo laisvė, teisė į mokslą, laisvė pasirinkti profesiją ir teisė dirbti, laisvė užsiimti verslu, teisė į nuosavybę, teisė į prieglobstį, apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju.

LAISVĖ

Pavyzdys. Institucija, vykdanči ES struktūrinių fondų finansuojamas veiklas neužtikrina duomenų apsaugos – jautrus asmens duomenys buvo paviešinti.

Chartijos 8 straipsnis garantuoja, kad asmuo turi teisę į savo duomenų apsaugą.

LYGYBĖ

Lygybė prieš įstatymą, diskriminacijos uždraudimas, kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė, moterų ir vyrų lygybė, vaiko teisės, pagyvenusių žmonių teisės, neįgaliųjų asmenų integravimas.

LYGYBĖ

Pavyzdys. Žmogus su negalia neturi galimybės patekti į dienos centrą, nors paslauga finansuojama ES. Chartijos 21 str. draudžia diskriminaciją dėl negalios.

Pavyzdys. ES lėšos paskirstomos neskaidriai - nefinansuojamas projektas apie LGBTQ+ žmonių teises, atitinkantis aukštus kokybės kriterijus.

SOLIDARUMAS

Darbuotojų teisė į informaciją ir konsultacijas įmonėje, teisė į kolektyvines derybas ir kolektyvinių veiksmų teisė, teisė naudotis įdarbinimo tarnybų paslaugomis, apsauga nepagrįsto atleidimo iš darbo atveju, tinkamos ir teisingos darbo sąlygos, vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe, šeima ir profesinė veikla, socialinė apsauga ir socialinė parama, sveikatos apsauga, galimybė naudotis bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis, aplinkos apsauga, vartotojų apsauga.

SOLIDARUMAS

Pavyzdys. Vykdamas viešuosius pirkimus įsigytos paslaugos iš tiekėjo, kuris sistemingai pažeidžia darbuotojų teises.

Chartijos 31 str. garantuoja sąžiningas ir tinkamas darbo sąlygas.

PILIETINĖS TEISĖS

Teisė balsuoti ir būti kandidatu Europos Parlamento ir vietos savivaldos rinkimuose, teisė į gerą administravimą, teisė susipažinti su dokumentais, Europos ombudsmenas, peticijos teisė, judėjimo ir apsigyvenimo laisvė, diplomatinė ir konsulinė apsauga

PILIETINĖS TEISĖS

Pavyzdys. Organizuojamas protestas prieš ES žaliojo kurso įgyvendinimą Lietuvoje. Savivaldybė nepatvirtina protesto kaip suderinto.

Chartijos 12 straipsnis – kiekvienas asmuo turi teisę į taikų susirinkimą,

TEISINGUMAS

Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą, teisėtumo ir nusikalstamos veikos bei bausmės proporcingumo principai, teisė nebūti du kartus teisiamam ar baudžiamam už tą pačią nusikalstamą veiką.

TEISINGUMAS

Pavyzdys. Skyrybų metu tėvai nesutaria, su kuriuo iš jų turi gyventi 10 metų vaikas. Byla perduodama teismui. Teismas priima sprendimą nepasiklausęs vaiko nuomonės, nors vaikas moka aiškiai išreikšti savo pageidavimus. Byla nagrinėjama ES šeimos teisės kontekste, nes vienas iš tėvų gyvena kitoje ES šalyje.

Chartijos 47 straipsnis: teisė į teisingą ir sąžiningą bylos nagrinėjimą.

CHARTIJA Lietuvoje

Nuo 2020 iki 2024 m. **1071 byla**, kurioje remtasi

Chartija (ŽTSI, 2025):

- migracija (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, teisė į prieglobstį, teisė į privatų gyvenimą,...);
- asmenvardžių rašyba;
- šeimos teisės klausima;
- baudžiamoji atsakomybė;
- duomenų apsauga;
- socialinė parama;
- žiniasklaida.

CHARTIJA Lietuvoje

Pavyzdys. Europos lyčių lygybės institutas sudarė sutartį su privačia laikinojo įdarbinimo įmone. 5 laikinieji darbuotojai atliko tas pačias funkcijas, kaip ir nuolatiniai EIGE darbuotojai, tačiau už tai gavo gerokai mažesnę atlyginimą. Ieškovai teigė, kad buvo diskriminuojami. Darbo ginčų komisija priteisė sumokėti atlyginimo skirtumus, tačiau darbdavys atsisakė laikytis šio sprendimo. ESTT išaiškino, kad laikinieji darbuotojai turi teisę naudotis tomis pačiomis darbo sąlygomis

CHARTIJA kaip įrankis

PLANUOJANT

- Kaip bus paveiktos skirtingos žmonių grupės? Apsvarstykite poveikį konkrečioms žmonių grupėms.
- Ar vykdomos konsultacijos su NVO, mažumų bendruomenėmis?
- Ar dokumentuojama, kaip siekiate atliepti Chartiją?
- Ar rezultatai ir poveikis bus vertinami žmogaus teisių požiūriu? Kokiais duomenimis bus remiamasi? Ar bus daromi tarpiniai vertinimai ir korekcijos?

CHARTIJA kaip įrankis

VYKDANT

- Ar paslaugos, infrastruktūra yra fiziškai, informaciškai ir finansiškai prieinamos visiems ir visoms?
- Ar skirtingi žmonės bus traktuojami taip pat pagarbiai?
- Ar aktyviai siekiama įtraukties?
- Mokykite komandą – darbuotojai, įskaitant viešųjų pirkimų specialistus, turi išmanyti Chartiją.

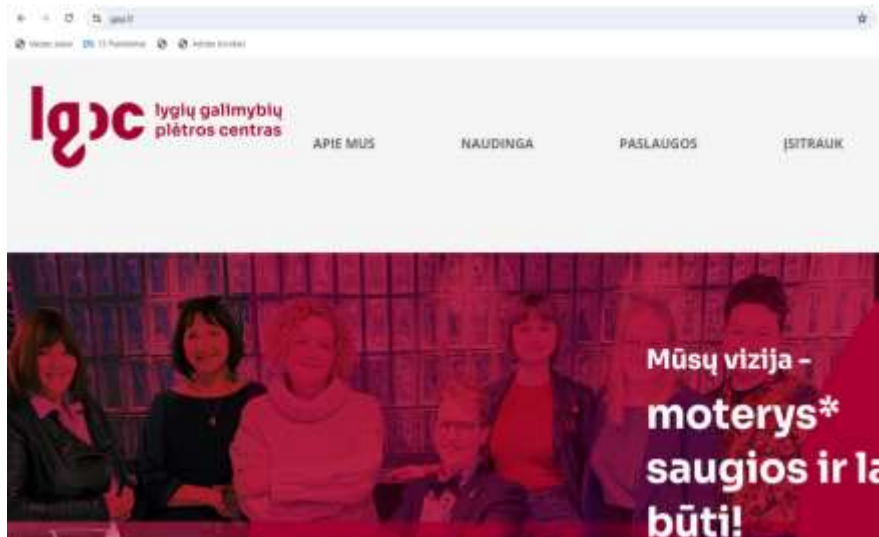
CHARTIJA kaip įrankis

PRIIMANT SPRENDIMUS

- Ar atrankos kriterijai / sprendimai yra skaidrūs, pagrįsti?
- Ar tinkamai informuojama apie sprendimus?
- Ar egzistuoja aiški, prieinama skundų tvarka?
- Ar asmenims suteikiama galimybė būti išklausytiems prieš priimant svarbius sprendimus?

CHARTIJA - vertybinis kompasas.

LYGIŲ GALIMYBIŲ PLĖTROS CENTRAS

www.gap.lt

[@lygios_galimybes](https://www.instagram.com/lygios_galimybes)

[Lygių galimybių
plėtros centras](https://www.facebook.com/lygios.galimybiu.plėtros.centras)